

SHAXS MOBILLIGINI SHAKLLANTIRISH MAVZUSINING PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA O'RGANILISHI

Yo'ldasheva S.A.

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Tayanch so'zlar: shaxs mobilligi, pedagogik muammo, ta'limning konseptual asoslari, kasbiy mobillik, ta'lim-tarbiya, tizimlashtirish, bo'lajak pedagoglar, shaxsiy mobillik, kasbiy mobillik, kognitiv mobillik, akademik mobillik, kommunikativ mobillik, innovatsion mobillik, axborot mobilligi, madaniy mobillik.

Ключевые слова: мобильность личности, педагогическая проблема, концептуальные основы образования, профессиональная мобильность, образование-воспитание, систематизация, будущие педагоги, личная мобильность, профессиональная мобильность, когнитивная мобильность, академическая мобильность, коммуникативная мобильность, инновационная мобильность, информационная мобильность, культурная мобильность.

Key words: personal mobility, pedagogical problem, conceptual foundations of education, professional mobility, education-upbringing, systematization, future teachers, personal mobility, professional mobility, cognitive mobility, academic mobility, communicative mobility, Innovative mobility, information mobility, cultural mobility.

РЕЗЮМЕ:

Mazkur maqolada shaxs mobilligini shakllantirish mavzusining pedagogik muammo sifatida o'rganilishida ta'limning konseptual asoslarida kasbiy mobillikni o'zida rivojlantirgan pedagog mutaxassislarga nisbatan bir qator vazifalar qo'yilgani, ijtimoiy jamiyatning taraqqiy etishida va yoshlar ta'lim-tarbiyasini to'g'ri tizimlashtirishni tashkil etishda bo'lajak pedagoglarning kasbiy mobilligini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligi yoritilgan.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье освещается, что при изучении темы формирования мобильности личности как педагогической проблемы в концептуальных основах образования ставится ряд задач в отношении специалистов-педагогов, развивших в себе профессиональную мобильность, развитие профессиональной мобильности будущих педагогов имеет важное значение в развитии социального общества и организации правильной систематизации образования молодежи.

SUMMARY:

This article highlights that when studying the topic of personal mobility formation as a pedagogical problem in the conceptual foundations of education, a number of tasks are set in relation to specialist teachers who have developed professional mobility, the development of professional mobility of future teachers is important in the development of social society and the organization of proper systematization of youth education.

Mamlakatimizda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning tizim sifatida bir-biri bilan bog‘liq holda rivoj topish sharoitida inson omili, uning aql-zakovati, bilim, malaka, ko‘nikmalari va qadriyatlari asosiy muvofiqlashtiruvchi omil va vosita sifatida toboro rivojlanish jarayoni kechmoqda. Har bir shaxs, komil insonning yangicha mehnat faoliyatini olib boradigan mutaxassis – pedagoglar ta‘lim-tarbiyasini amalga oshiradi. Mazkur ulkan va mas‘uliyatli vazifani amaliyotga tatbiq etish pedagog kadrlarni tayyorlaydigan o‘quv tashkilotlaridan innovatsion yondoshuv – tizimli yondoshuvni qo‘llab ularning ta‘lim-tarbiya jarayonida kasbiy mobilligini rivojlantirishni taqozo etadi. Ta‘limning konseptual asoslarida kasbiy mobillikni o‘zida rivojlantirgan pedagog mutaxassislariga nisbatan bir qator vazifalar qo‘yilgani, ijtimoiy jamiyatning taraqqiy etishida va yoshlar ta‘lim-tarbiyasini to‘g‘ri tizimlashtirishni tashkil etishda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy mobilligini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa, pedagogik jarayonlarda mobillik, mutaxassis kadrlarning kasbiy xususiyatlarini - mobilligini o‘rganish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borish zaruriyati dolzarb masalalardan ekanligini belgilaydi.

1990-yillarning o‘rtalaridan boshlab mobillik nafaqat sotsiologiyada, balki falsafa, iqtisod va pedagogikada ham shaxs mobilligiga talab rivojlandi. Bu vaqtda shaxsiyat sifati va uning tarbiyasi yoki shakllanishi sifatida mobillikning turli jihatlari bo‘yicha tadqiqotlar paydo bo‘ldi. Pedagogika sohasidagi nashrlarni tahlil qilganda, mobillikning quyidagi turlari aniqlandi:

- shaxsiy (A.A.Artyushenko, T.B.Kotmakova va T.B.Sergeevalar);
- kasbiy (L.V.Goryunova, E.F.Zeer, V.A.Mishchenko va L.Ya.Xoronkolar);
- kognitiv (T.L.Arakelova, O.M.Dementieva, S.G.Jeltova va T.S.Nesmeyanovalar);
- akademik (N.K.Dmitriyeva, L.V.Znovenko va A.N.Sheremetlar);
- kommunikativ (A.L.Akulina, A.N.Algaev va O.V.Smirnovalar),
- innovatsion (I.G.Guzenko va E.A.Podvignalar);
- axborot (N.N.Manaeva) ;
- madaniy (S.V.Slepchenkova).

Insondagi shaxsiy va kommunikativ mobillik uni ijtimoiy hamjamiyat sifatida mustahkamlash uchun ko‘p asrlar davomida dolzarblik kasb etib, turli mualliflar tomonidan shaxsiy fazilatlar sifatida belgilangan mobillikning ko‘plab turlari zamonaviy hayot va ta‘lim tendentsiyalarini, xususan, insonga, uning rivojlanishiga, uning ehtiyojlarini, shu jumladan yuqori darajadagi ehtiyojlarini qondirishga e‘tiborni ifoda etadi.

Hozirgi kunda zamonaviy dunyoning ochiqligi, baynalmillallashtirish va milliy lashtirishning dialektik birligi, madaniyatlarning o‘zaro kirib borishi va ularni saqlab qolish tendentsiyalari madaniy, akademik va kasbiy mobillikni shakllantirishni dolzarblashtirmoqda. Shaxsning innovatsion va axborot mobilligi axborot texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning zaruriy asosi hisoblanadi.

Har qanday zamonaviy shaxs uchun shaxsiy va kognitiv mobillik dolzarb bo‘lib, shu bilan birga o‘z mazmunida zamonaviy ta‘limning muhim yangi shakllarini aks ettirib, ta‘limda shaxsga yo‘naltirilgan nazariyalarning ustuvorligi va ta‘limning kognitiv paradigmasidan rivojlanish va kompetentsiyaga o‘tishga asoslanadi.

Mobillik tushunchasining umumiy xarakteristikasi va o‘ziga xos farqini aniqlashtirish uchun, har bir inson uchun har xil darajada universal va zarur bo‘lgan mobillik turlari (shaxsiy, kommunikativ, ta‘limiy, kognitiv, madaniy mobillik) mavjudligini farqlay olishimiz lozim. Maktab o‘quvchilari va talabalarga nisbatan shaxsiy mobillik "shaxsning maqsadni chuqur anglashi, tashqi va ichki sharoitlar ehtimolini tahlil qilishi va unga erishishga harakat qilish usuli bo‘yicha maqbul qarorlar qabul qilish qobiliyati" deb izohlanadi. A.O.Artyushenkoning fikriga ko‘ra, harakatning ichki dasturini yaratish, maqsadga erishish uchun o‘z shaxsiy psixologik imkoniyatlarini ongli ravishda safarbar qilish, ularni tuzatish, o‘z-o‘zini baholash, harakatni amalga oshirish jarayonida o‘zini o‘zi tuzatish va o‘z natijalarini tahlil qilishga yo‘naltirilgan faoliyat"dir. [1.45.]

T.B.Kotmakovanning fikriga ko‘ra, "shaxsning o‘quv faoliyatida shakllangan motivatsiyasi hamda uning ijodiy faoliyat jarayonida samarali muloqot qilish qobiliyatida namoyon bo‘ladigan va o‘zini o‘zi rivojlantirish davomida ijodiy faol bo‘lishiga imkon beruvchi integral sifat"laridir. [8.32.]

T.B.Sergeevanning fikriga ko‘ra, "individual xususiyatlarga asoslangan integral shaxsiy sifatlar - faollik, plastiklik, moslashuvchanlik, egiluvchanlik, yuqori energiya resursi, shuningdek, sub'ektning xatti-harakati va faoliyatida maqsadlilik, mustaqillik, yangi tajribalarga ochiqlik, ijodkorlik, o‘z-o‘zini rivojlantirish uchun motivatsiya, qaror qabul qilish tezligi" shaklida namoyon bo‘ladi.[9. 402.]

Kommunikativ mobillik tadqiqotchilar tomonidan quyidagi ma’nolarda izohlanadi:

- "psixopediya, psixoprofilaktika, konsalting, psixokorreksiya va psixodiagnostik ishlarning turli sharoitlarida samarali muloqotni amalga oshirishga moslashish va kommunikativ bilim, ko‘nikma va tajribani jalb

qilish qobiliyatini aks ettiruvchi integral xususiyat. maktabdagi ta'lim munosabatlarining turli ishtirokchilari bilan o'zaro munosabatda bo'lishga eng yuqori tayyorgarlik holatiga" (A.N.Algaev)[3.4.];

- "shaxsning nutq va aloqa vositalarining keng doirasini o'zlashtirish va erkin, mazmunli, vaziyatli ishlash orqali turli madaniyat, maqom va rivojlanish darajasidagi odamlar bilan samarali aloqa o'rnatish qobiliyati, tayyorligi va istagi, lingvistik muloqotning muayyan vaziyatida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan kommunikativ strategiya va taktikalar majmuasi hamda ularning lingvistik mazmuni" (A.L.Akulina) [4. 2.] ;

- "mutaxassisning tez javob berish (og'zaki va og'zaki bo'lmagan) kommunikativ qobiliyatidir" (E.V.Smironova)[10.5.];

- bajariladigan ijtimoiy-musiqiy rolga (musiqashunos-o'qituvchi, musiqashunos-olim, musiqashunos-pedagog), badiiy va estetik ehtiyojlarga muvofiq muloqot uslubi, xatti-harakatlar modeli va aloqa vositalarining moslashuvchan o'zgaruvchan o'zgarishini ta'minlaydigan ajralmas shaxsiy-kasbiy sifat, turli yosh toifalari va ijtimoiy-professional guruhlarni qabul qiluvchilarning musiqiy idrokining xususiyatlari" (E.R.Sizova, N.Yu.Kucher). [11.3.]

Tadqiqotchilar kognitiv mobillikni quyidagicha ko'rib chiqishni taklif qilishadi:

- "Integrativ shaxs sifati, shu jumladan motivatsion, ijodiy va aks ettiruvchi komponentlar, shaxsning zamonaviy pedagogik voqelikning o'zgaruvchan sharoitida muammolarni konstruktiv hal qilishga tayyorligi va qobiliyatini tavsiflovchi" (T.A.Arakelova) [3.12.];

- "shaxsning o'z-o'zini bilish, o'zini o'zi anglash va o'zini rivojlantirish qobiliyati, yangi malakalarni egallash va muayyan ishlab chiqarish muammolarini hal qilishda bilim va ko'nikmalardan foydalanishda ijodiy faoliyatda namoyon bo'ladi" (T.S.Nesmeyanova) [7. 78.];

- tez eskirib borayotgan ma'lumotlar sharoitida kognitiv faol bo'lish, kognitiv qiziqish, ehtiyojga ega bo'lish, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z kognitiv faoliyatini modernizatsiya qilish, axborot bilan ishlash qobiliyati, muammo, xulosalar chiqarish, qiziquvchan bo'ling, keng tarqalgan, diqqatni jamlash va yuqori tezlikda o'zgartirish va turli xil fikrlash" (O.M.Dementieva) [5. 96.] ;

- "shaxsning bilish jarayoniga, uning intellektual, hissiy va kommunikativ-irodaviy imkoniyatlariga nisbatan ijobiy munosabatida ifodalangan shaxsning sifat jihatdan yangi shakllanishi, bu yangi faoliyat usullarini o'zlashtirish va boyitishda namoyon bo'lib, bunda shaxs yangi tajriba va kompetensiyalarga ega bo'ladi" (S.G.Jeltova) [6.2.].

Madaniy mobillik S.V.Slepchenkova tomonidan birlashtirgan integral sifat sifatida quyidagicha belgilanadi:

- kognitiv komponent - rivojlangan kognitiv qobiliyatlar, mahalliy va jahon madaniyatining xususiyatlari va qadriyatlari haqidagi bilimlar;
- psixologik komponent - o'z-o'zini takomillashtirish, ijtimoiy faollikning namoyon bo'lishi va madaniy darajasini oshirish uchun ongli ehtiyoj va motivatsiya; [12.45.]
- amaliy komponent - mumkin bo'lgan ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarda samarali harakat qilish imkoniyatini ta'minlaydigan ko'nikmalar va shaxsiy fazilatlar".

Madaniy mobillikning rivojlanishi akademik va kasbiy mobillik kabi zamonaviy turlar bilan bog'liq. Yagona jahon ta'lim makonining paydo bo'lishi sharoitida talabalar va universitet o'qituvchilari uchun ushbu turdagi mobillikni shakllantirishni o'rganish alohida ahamiyatga ega.

Xulosa o'rnida aytish lozimki, mobillik shaxsning ob'ekt yoki sub'ekt sifatidagi harakati, ijtimoiy, kasbiy va hatto kognitiv sohalar bo'ylab harakatlanishini rag'batlantiruvchi turtki bo'lishi mumkin. Mobil shaxs "oz'ining hayotdagi yo'nalishini va amaliy faoliyatdagi harakatlarga tayyorligini belgilaydigan darajada faol pozitsiyani" namoyon qila oladi. Bugungi kunda chet el sotsiologlari ham shaxsning harakatini ifodalash uchun "mobillik" atamasidan foydalanadilar. Shu bilan birga, sotsiolog olimlar talabalarning mobilligi ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam berishi, inson kapitalini boyitishi, bilim olish va almashish orqali bandlikka yordam berishligi, til va madaniyatlararo ko'nikmalarni rivojlantirishi ham mumkinligini ta'kidlashadi.

Adabiyotlar:

1. Артюшенко П.О., Безрукавий Р.В., Артюшенко А.А. Про зовнішню стимуляцію вольових зусиль в учнів 10-12 років //Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: 3 б. Наук. Праць за ред.. С. С. Єрмакова. – Харків: ХХІІІ, 2006. - №6. – С. 3-5.
2. Аракелова Татьяна Леонидовна. Взаимное обучение как условие развития когнитивной мобильности у будущих учителей 13.00.08 – теория и методика профессионального образования Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. <https://core.ac.uk/download/pdf/42050423.pdf>
3. Алгаев А.Н. Трудности адаптации студентов к обучению в вузе.[file:///C:/Users/User/Downloads/trudnosti adaptatsii studentov k obucheniyu v vuze%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/trudnosti%20(1).pdf)
4. Акулина А.Л.Формирование коммуникативной компетенции на начальном этапе образования. [file:///C:/Users/User/Downloads/formirovanie-kommunikativnoy-kompetentsii-na-nachalnom-etape-obrazovaniya%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/formirovanie-kommunikativnoy-kompetentsii-na-nachalnom-etape-obrazovaniya%20(1).pdf)
5. Дементьева О.М. Место познавательной мобильности в структуре познавательных процессов // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 6; URL:<http://www.science-education.ru/130-23638>

6. Желтова С.Г. Развитие профессиональной мобильности педагога в условиях современной школы. <https://rcde.ru/method/955.html>
7. Несмеянова Т.С. Формирование профессиональной мобильности студентов вузов в современных условиях // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2018. № 1(21). URL: <https://internauka.org/journal/stud/herald/> file:///C:/Users/User/Downloads/1(21).pdf
8. Котмакова Т.Б. Развитие личностной мобильности : учеб. пособие / ГОУ ВПО Дальневост. гос. ун-т путей сообщ. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2010. – 79 с.
9. Sergeeva, T. B., Pecherkina, A. A., Glukhanyuk, N. S., & Borisov, G. I. (2019). Personal mobility as a predictor of professional health and well-being in old age. *Perspektivy nauki i obrazovania – Perspectives of Science and Education*, 42 (6), 397-408. doi: 10.32744/pse.2019.6.33
10. Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. [Электронный ресурс]//М.: Академия, 2012. Режим доступа: <http://toptishka.caduk.ru/DswMedia/smirnovaeosobennostiobschaeniyasdoshol-nikami.doc/>
11. Сизова Е.Р., Кучер Н.Ю. Коммуникативная мобильность как профессионально важное качество музыковеда. file:///C:/Users/User/Downloads/kommunikativnaya-mobilnost-kak-professionalno-vazhnoe-kachestvo-muzykoveda.pdf
12. Слепченкова С.В., Нагорная А.Г. Организационно-педагогические условия развития социокультурной мобильности участников общественных организаций: личностно-деятельностный подход. УДК 351.858(091) file:///C:/Users/User/Downloads/organizatsionno-pedagogicheskie-usloviya-razvitiya-sotsiokulturnoy-mobilnosti-uchastnikov-obschestvennyh-organizatsiy-lichnostno-deyatelnostny-podhod.pdf